

"תורתך שעשועי"

יו"ל ע"י בית מדרש לבעלי בתים ולגמלאים - גני הדר פתח תקוה

ראש הכולל - הרב זכריה אינגבר. עורך הגיליון - הרב שמואל אינגבר.

"ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו" (דברים כ"ד, י"ט)

רגישות התורה לתחושות בני אדם ולתחושות בעלי חיים

התורה מצווה בפרשתנו : "כי תקצר קצירך בשדך ושכחת עמר בשדה, לא תשוב לקחתו, לגר ליתום ולאמנה יהיה, למען יברכך ה' אלהיך בכל מעשה ידיך" (דברים כ"ד, י"ט).

"לא תשוב לקחתו"

מפרש 'רש"י' על פי המשנה במס' פאה' (ו', ד'): "לא תשוב לקחתו - מכאן אמרו שלאחריו - שכחה, שלפניו - אינו שכחה שאינו ב"ב תשוב".

ישנם מתנות עניים, שהאדם מצווה מראש להניחם לעניים, כגון: פאה, איסור 'לא תפאר', איסור 'לא תעולל'. אך בשכחה אין מצוה להשאיר עומר, אלא אדרבא, רק אם הוא שכח את העומר, אז התורה מצווה עליו, שלא ישוב לקחתו. ויש להבין, אם התורה רוצה שהעומר יישאר לעניים, מדוע לא תצווה אותו להשאיר במכוון עומר בשדה?

ונראה לומר, שבמצוות שכחה, אין הטעם העיקרי, שיהיה לעני עומר מהקציר, בכדי שיהיה לו מה לאכול, כי אז התורה היתה מצווה עליו להניח עומר בשדה, אלא התורה מתחשבת כאן בתחושות של העניים.

'מאחריו - שכחה, מלפניו - אינה שכחה'

על פי רעיון זה נסביר את ההלכה שמביא 'רש"י' ממס' פאה'. במצוות 'שכחה', ישנה הלכה האומרת שרק אם שכח עומר, והעומר נמצא עכשיו מאחריו, נחשב לשכחה, אך אם נמצא לפניו לא נחשב לשכחה. הדבר נלמד מהמילים: "לא תשוב", ורק אם העומר כבר נמצא מאחריו, שבשביל לקחת אותו צריך לשוב, שייך האיסור של: "לא תשוב". אך אם העומר נמצא מלפניו, שבכדי לקחתו הוא לא צריך לשוב אחורה, אז למרות ששכח ממנו, הרי לא קיים לגביו האיסור של: "לא תשוב".

ויש לשאול - מה ההבדל המהותי בין הדברים? הרי בשני המקרים הוא שכח מהעומר, ומדוע שלא נאמר לו, היות ושכחת, אז כבר תשאיר את העומר לעניים?

ונראה להסביר, שעל פי הנוהג שהיה קיים, שבזמן הקציר הולכים העניים אחרי קוצרים, ומחכים לזכות במתנות עניים, וכמו שמסופר במגילת 'רות': "ותלקט בשדה אחרי הקצרים" (רות ב', ג'). והנה, כאשר בעל השדה שכח עומר מאחריו, והוא התקדם לפניו במלאכת הקציר, העני חושב שהבעלים שכח מהעומר, וגם אם ייזכר בו, אולי לא יטרח לחזור ולקחתו, וממילא יישאר הפקר, ויוכל לזכות בו. לכן, אומרת התורה לבעלים, שגם אם נזכר שהוא שכח את העומר, שלא יחזור לקחתו, כי העני כבר חשב שיוכל לזכות בו, ואם ישוב לקחתו, העני יתאכזב. אך אם העומר נמצא מלפניו, הרי העני לא יודע מה שבלב הבעלים, ואינו מודע לכך שהבעלים בליבו שכח מקיומו של העומר שלפניו, וממילא העני לא חושב שיוכל לזכות בו, לכן מותר לבעלים לקחתו.

"למען יברכך ה'" - התחשבות בתחושות של בעל השדה

מפרש 'רש"י': "למען יברכך" - ואע"פ שבאת לידו שלא במתכוון, ק"ו לעושה במתכוון. אמור מעתה נפלה סלע מידו ומצאה עני ונתפרנס בה הרי הוא מתברך עליה". ומסביר בעל 'שפתי חכמים', שלמרות שהעני זכה בעומר עוד לפני שנודע לבעלים על דבר השכחה, ואין כאן שום כוונה של הבעלים, בכל זאת יברכו ה'. ומכאן ק"ו לאדם שנותן בצורה מכוונת לעני, שק"ו שיברכו ה'. וההוכחה היא מעצם זה שישנה כאן הבטחה מיוחדת של: "למען יברכך ה'", למרות שהברכה כבר מופיעה במצוות צדקה, אלא ללמדנו כאן, שאף בלא שיתכוון, יזכה לברכת ה'.

ובפשטות נראה להסביר, שה' יברך אותו, למרות שלא התכוון לנתנה, אך היות והתוצאה היא שהעני מתפרנס ממנו, זו סיבה לברך אותו. אך נראה גם לומר, שבהבטחת הברכה כאן, ה' מתחשב גם בתחושות של בעל השדה. שהרי במצוות שבעל השדה מצווה להניח מראש לעניים, הוא מודע לכך שזה רצון ה', וברצונו לקיים את רצון ה'. אך במצוות שכחה, הוא יכול לחשוב לעצמו, שהוא הפסיד את העומר רק בגלל ששכח אותו, שהרי אם לא היה שוכח אותו, לא היה צריך להשאירו. לכן, ה' מתחשב גם בבעל השדה, ואומר לו שלא יצטער, כי בגלל זה יברכו בכל מעשה ידיו.

'נפלה סלע מידו ומצאה עני' - התחשבות בתחושות של המאבד והמוצא

'רש"י' מביא, שמדין שכחה לומדים גם על אדם שאיבד כסף, ואדם עני מצאו ונתפרנס ממנה, הרי הוא מתברך עליה. והרי הוא כלל לא התכוון למצוה: אלא, היות שמצד אחד יצא מזה דבר טוב, שהעני מתפרנס מזה, ומצד שני המאבד חש צער על זה שאיבד את הכסף, לכן ה' מנחם אותו, ומברך אותו על כך.

וכן, מצד העני, אמנם מצא כסף ושמח על כך, אך מצד שני, שמחתו אינה שלימה, כי יש מישהו שאיבד את הכסף ומצטער על כך. לכן, ה' אומר גם לעני, שלא יצטער על כך, כיון שהוא יברך את המאבד, וממילא העני יכול לשמוח שמחה שלימה במציאת הכסף.

'לא תפאר' \ 'לא תעולל' \ 'ולקט קצירך לא תלקט' - התחשבות בתחושות העניים

וכן לגבי המצוות הבאות בפסוקים כ' - כ"א: "כי תחבט זיתך לא תפאר אחריו, לגר ליתום ולאמנה יהיה. כי תבצר כרמך לא תעולל אחריו, לגר ליתום ולאמנה יהיה". ואומר 'רש"י': "לא תפאר. לא תטול תפארתו. לא תעולל... ואיזו היא עוללת, כל שאין לה לא

כתף ולא נטף". וכן לגבי 'פרט' בפרשת 'קדושים': "ופרט כרמך לא תלקט" (ויקרא, י"ט, י), אומר 'רש"י': "גרגרי ענבים הנושרים בשעת בצירה".

ואפשר לשאול - האם זה מכובד להשאיר להם דווקא את 'תפארתו' אותם פירות שנמצאות בראש האילן, שממילא קשה לבעלים להגיע אליהם? ודווקא את 'העוללות' שהן האשכולות הלא יפים? או את 'הפרט' הגרגרים שנשרו על האדמה? ומדוע שהתורה לא תחייב לתת לעניים דווקא מהיפה? **ונוכל לומר**, שכאשר העניים רואים שהבעלים מוסק את זיתו או בוצר את כרמו, הוא מצפה ומחכה שהבעלים שמוריד את כל הזיתים לא יעשה מאמץ מיוחד להוריד גם את הזיתים שבראש האילן. וכאשר בוצר את הענבים יקח וודאי את האשכולות היפים, אך את הלא יפים לא יטרח לבצור. וכאשר נשרו גרגרי ענבים בשעת הבצירה, לא יטרח ללקט אותם. לכן, התורה אומרת להשאיר אותם, למרות שאינם משובחים, בכדי **לא לפגוע ברגשות העניים**, שנתנו עיניהם בהם. **ו'רש"י'** ממשיך שם ואומר: "אני ה' אלקיכם - דיין להפריע, ואיני גובה מכם אלא **נפשות**". ואם מדובר כאן בענייני **ממון**, מדוע לא גובה מהם **ממון**? אלא, כאן הבעיה היא לא פגיעה ב**ממון** של העני, אלא **בנפש** של העני.

ניתן להסביר רעיון זה גם לגבי 'לקט': "ולקט קצירך לא תלקט" (ויקרא, י"ט, ט'), ואמר 'רש"י': "אחת או שתיים, אבל שלש אינן לקט", שאם נפלו שלש שיבולים אינן לקט, ומותר לבעלים להרים את שלשתם. וכך פוסק 'רמב"ם': "אבל אם נפלו שלשה כאחד הרי שלשתן לבעל הבית" (הלכות מתנות עניים פ"ד, ה"א).

ולכאורה קשה, שאם שתי שבלים הם כמות מעטה, ולכן התורה מצווה על הבעלים להשאירם, אך שלש זו כבר כמות מרובה, אז התורה היתה צריכה להתיר לו להרים רק אחת מהשלש, אך שתיים מהן ישאיר, כמו שאם נפלו רק שתיים צריך להשאירם? וכן, **'רדב"ז'** בפירושו ל'**רמב"ם**' מסביר, **שרמב"ם** הדגיש שכל השלש לבעל השדה, כי היתה הווא אמינא לחשוב שמתוך השלוש ישאיר שניים לעניים: "ידס"א דשתים מהם הווא לקט, ואחת לבעל השדה, קמ"ל דכיון דהווא שלש, לא חל עליהו שם לקט". אך הוא לא מסביר מדוע באמת כל השלש לבעל הבית.

אלא, **נסביר כדלעיל**, שדווקא בשתי שבלים אסור לקחת, כי העני שרואה שנפלה לו שבולת אחת או שתיים, הוא משער שבעל הבית לא יטרח להתכופף ולהרימם, אך אם נפלו שלוש, העני משער שבעל הבית כן ירים לקחתם. ולכן, על שתיים הם נותנים עיניהם ועל שלש לא, ולכן הבעלים יכול להרים את כל השלוש.

לפי זה, נסביר גם דין נוסף. **'רמב"ם'** פוסק שאם נפלו שלש אינן לקט, זה דווקא אם נפלו: "שלשה כאחד", משמע, שאם נפלו שתיים ואחר כך עוד אחת זה כן לקט, למרות שבסה"כ נפלו - שלש. ומדוע? הרי בסה"כ נפלו שלש, וזה הרבה, ומדוע שבעל השדה לא ירים אותם? ולפי דברינו **נוכל לומר**, שברגע שהעניים רואים שנפלו לו שתי שבלים, הם כבר חושבים שיוכלו לקחת אותם, כי על שתיים לא יטריח את עצמו, לכן גם אם אחר כך נופלת עוד שבולת, התורה אוסרת עליו לקחתם, כי העניים כבר חשבו עליהם לקחתם.

רגישות התורה לתחושות בעלי חיים

במספר מקומות בפרשה נוכל לראות גם את **רגישות התורה לתחושות בעלי חיים**, מלבד איסור **'צער בעלי חיים'** שהוא מהתורה, ונביא לכך מספר דוגמאות:

א. **"לא תקח האם על הבנים"** (דברים כ"ב, ו'). **'רמב"ן'** כותב: "... וכתב הרב **ב'מורה הנבוכים'** (ג', מ"ח) כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם, **כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה**, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור, אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם".

ב. **"לא תחרוש בשור ובחמר יחדיו"** (דברים כ"ב, י). מסביר בספר **'החינוך'**: "ענין צער בעלי חיים שהוא אסור מן התורה, **וידוע שיש למיני הבהמות ולעופות דאגה גדולה לשכון עם שאינם מינם**, וכל שכן לעשות עמהם מלאכה". ומובא **ב'פירוש בעלי תוספות'**: "לפי שהשור מעלה גרה, ומצטער החמור כשישמע השור אוכל".

ג. **"לא תחסום שור בדישו"** (דברים, כ"ה, ד'). בפירוש **'אזנים לתורה'** ל'**ר' זלמן סורוצקין**' מסביר: "... והיינו, שהבהמות הבייתיות, הנמצאות ברשות האדם, מצפות לשולחן האדם, שיתן להם מזונות ו'**עולם חשך בעדן**', שאינן יודעות, מתי יניח לפניהם מזונות, ולפיכך מחשש רעב, הן משתמשות בכל הזדמנות הבאה לפניהם לחטוף ולאכול. ואם הן דשות ברגליהן ורואות לפניהן מזון, אם יחסום אותן האדם, **יהיה צערן גדול מאד**, ולפיכך אסרה תורה את חסימתן בלאו ולוקין עליו, ולא יתקן את הלאו, אם יאכילנה אח"כ משופרי דשופרי, כי אין זה תיקון לצערה שסבלה בעת הדישה".

לסיכום, ממה שראינו עד כמה התורה רגישה לתחושותיהם של בני אדם ואף של בעלי חיים, יש גם לנו ללמוד, שגם אנו צריכים להיות ערים לדבר, ולפעמים אפילו לוותר על שלנו, בכדי שלא לפגוע בתחושות של הזולת.

כתקופה זו פל הקורונה השיעורים מתקיימים ע"י תוכנת זום

שעה 11.15 - שיעור בגמרא מסכת שבת. שעה 12:00 - שיעור באור החיים הקדוש.

ביום ה' שיעור בפרשת השבוע (שיעור זה מתפרסם בסוף השבוע בבתי הכנסת בעלון של בית המדרש)

השבוע אנו יוצאים למנוחת בין הזמנים, והשיעור האחרון יינתן ביום רביעי ח' מנחם אב

לפרטים נא לפנות בטלפון – 0548448692. לתגובות הערות והארות ולקבלת הגיליון במייל, גם במהדורה מורחבת,

נא לפנות לכתובת – Ingber@bezeqint.net